

О. В. ІВАННИКОВ

НОВІ ДАНІ ПРО НИЖНЬОКРЕЙДОВІ ВІДКЛАДИ РАЙОНУ КАНІВСЬКИХ ДИСЛОКАЦІЙ

Район Канівських дислокацій розташовується в зоні переходу двох геологічних структур — Азово-Подільського кристалічного масиву на заході та Дніпровсько-Донецької западини на сході.

Таке положення району Канівських дислокацій обумовило його тектонічну природу, утворення геологічних структур, вираз останніх в сучасному рельєфі та літологічний склад осадових верств.

Осадові відклади досліджуваного району частково відмінні фаціально від аналогічних відкладів Дніпровсько-Донецької западини.

Крейдові відклади району Канівських дислокацій мають значне поширення. Вони зустрічаються в природних відслоненнях, а також пройдені свердловинами.

Перші відомості про крейдові відклади району Канівських дислокацій знаходимо у К. М. Феофілактова [7], А. Д. Карицького [3], Г. А. Радкевича [4—5], які говорять про їх розповсюдження і дають відомості, в загальних рисах, про потужність і петрографічний склад порід. Щодо віку цих порід, то К. М. Феофілактів і А. Д. Карицький відносять їх до сеноману. Знаходження в крейдових відкладах *Ammonites* (*Schloenbachia*) *inflatus* Sow. дало Г. А. Радкевичу підставу зробити висновок, що крейдові відклади околиць Канева трохи старіші, ніж типові відклади сеноману (зона *Pecten asper*).

В. В. Різниченко [6], проводячи на протязі декількох років свої дослідження в цьому районі і посилаючись на Г. А. Радкевича, відносить верству з *Ammonites* (*Schloenbachia*) *inflatus* Sow. до самого нижнього горизонту сеноманських відкладів.

В. Г. Бондарчук [2] в своїх працях відносить крейдові відклади району Канівських дислокацій до сеноману.

В 1947 році М. Ф. Балуховський в південній частині району на підставі літологічного складу порід і фауни виділяє в крейдових відкладах сеноман-альбський горизонт.

Слід зазначити, що наведена М. Ф. Балуховським фауна *Ехогуга* сопіса не є керівною для альбського горизонту (вона є в списках фауни Г. А. Радкевича і віднесена ним до сеноману). Багато дослідників вважають, що *Ехогуга* сопіса може зустрічатися як в

більш низьких, так і в більш високих горизонтах крейди (від барему до сеноману включно).

Наявність нижнекрейдових відкладів в межах південної частини району Канівських дислокацій доказується О. К. Каптаренко Черноусо-

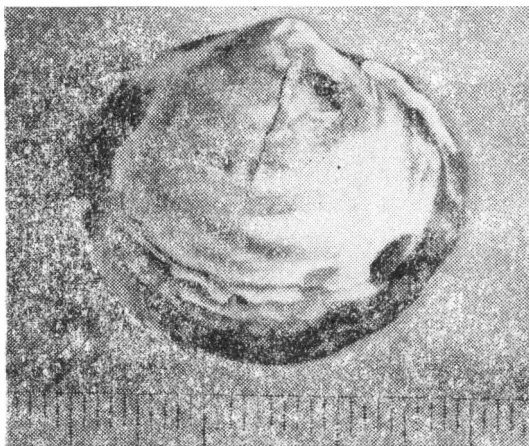

Рис. 1. *Lucina (Phaeoides) downesi* Woods.

вою на підставі мікропалеонтологічних досліджень із ярів Костянецького і Ольховчик.

Нижнекрейдові (верхньоальбські) відклади, за даними наших досліджень, розповсюджені в південній частині району. Вони спостерігаються в природних відслоненнях Мар'їного яру, Меланчиного погоку, а також в ярах с. Пекарі.

Нижня частина верхньоальбського горизонту представлена пісками щільними, жовтувато-зеленуватими, з уламками фауни, дуже поганої

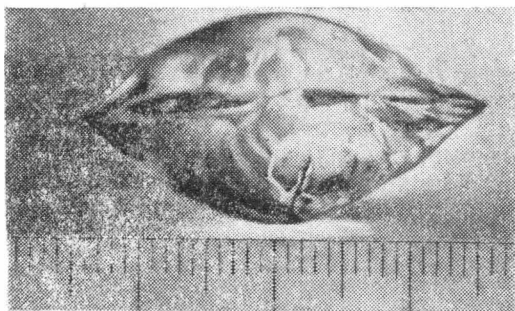

Рис. 2. *Lucina (Phaeoides) downesi* Woods.

збереженості. Верхній горизонт представлений пісками сіро-зеленими з прошаруванням щільного пісковика (місцями пухкого).

Для характеристики нижнекрейдових верхньоальбських відкладів нижче ми наводимо найбільш типове відслонення з району Мар'їної гори (лівий борт Мар'їного яру, поблизу гирла, яке прорізує високий правий схил Дніпра) зверху вниз:

1. Пісковик сірий, щільний, роздрібнений на дрібні плити — 0,15 м.
2. Пісок сіро-зелений, з прошарками такого ж кольору пісковика, тонкозернистого, глауконітового — 0,45 м.

3. Пісок темнозелений, різнозернистий, з крупними зернами кварцу. До низу пісок поступово стає тонкозернистим, з включеннями уламків темносіро-зеленого пісковика. В пісковіку знайдено скам'яніле дерево.

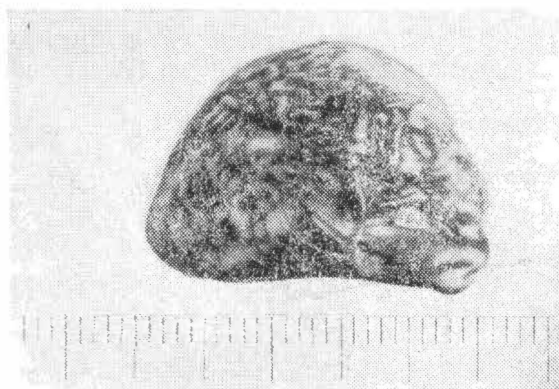

Рис. 3. *Exogyra arduennensis* d'Orbigny.

У відслоненні чітко простежуються прошарки пісковіку, які виступають у вигляді карнизів — 1,25 м.

4. Той же сіро-зелений пісок з прошарками роздрібненого пісковіку. Місцями пісковик охристо-бурого кольору. В пісках спостерігаються ходи рослин, які заповнені тонкозернистим піском — 3,8 м.

5. Пісковик світлосірий, з зеленуватим відтінком, дуже крихкий, з вохристо-бурим нальотом на зламах — 0,10 м.

6. Пісок сіро-зелений, крупнозернистий, з уламками пісковіку і фауни. Серед уламків *Exogyra arduennensis* Woods — 0,35 м.

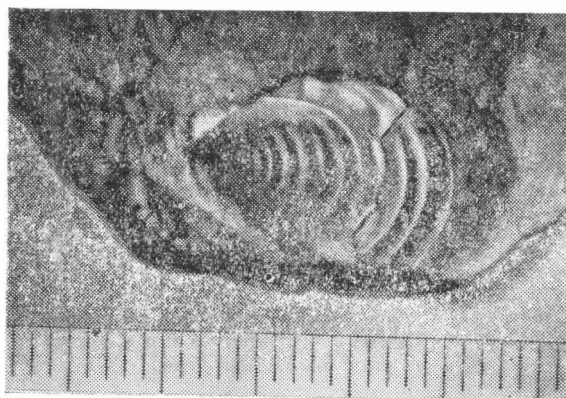

Рис. 4. *Pecten gaultinus* Woods.

7. Пісок світло-жовтувато-сіруватий, тонкозернистий, глауконітовий, з ходами рослин — 1,1 м.

8. Пісок зелений, різнозернистий, переважно тонко- і крупнозернистий, з уламками фауни *Pecten* (*Syncuelonema*) *orbicularis* Sowerby — 0,10 м.

9. Пісок сіро-зелений, тонкозернистий, глауконітовий — 0,35 м.

10. Пісок зелений, крупнозернистий, в нижній частині з іржаво-бурими прошарками — 0,10 м.

11. Пісок світло-жовтувато-зеленуватий, з стяжіннями сірого щільного пісковика. Пісковик на зламах має охристо-бурий колір — 0,8 м.
12. Пісок зелений, крупнозернистий, глауконітовий — 0,10 м.
13. Пісок світлосірий з жовтуватим відтінком і окремими глибами пісковика — 0,7 м.
14. Пісок сіро-зелений, тонкозернистий з уламками пісковика. В піску та пісковика міститься фауна *Lucina* (*Phaeoides*) — 2,2 м.

Рис. 5. *Pervingueria* ex. gr. *inflata* Sow.

15. Пісковик жовтувато-зеленуватий, роздрібнений, на контакті з іржаво-бурими пісками, є фауна *Cucullaea* cf. *grabra* Park — 2,7 м.
16. Пісок сіро-зелений, тонкозернистий, щільний, глауконітовий, з залишками уламків фауни — 0,6 м.
17. Кремниста галька димчатого кольору різних розмірів, до 0,15—

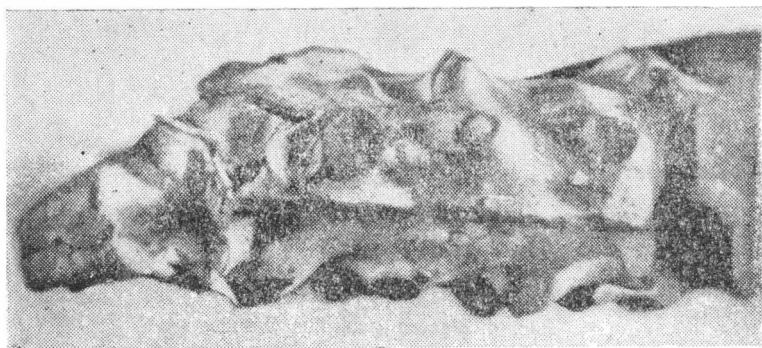

Рис. 6. *Pervingueria* ex. gr. *inflata* Sow.

0,25 м в діаметрі, яка залягає на юрських, келовейських піщаних глинах, щільних.

У відслоненні Мар'їного яру крейдова товща потужністю до 19 метрів; вона підстелюється келовейськими глинами (№ 17), а покривається пісками канівського ярусу. Тут крейдова товща починається галечником, який показує на початок морської трансгресії, а галечна верства

покривається пісками, які свідчать про те, що море було мілким. Різнозернистий склад пісків, наявність в них залишків флори, (скам'яніле дерево) свідчать про близькість берега. Серед наших знахідок фауни виявились такі форми, які раніше не були відомі для Канівського району. До них належать: *Lucina* (*Phaeoides*) *downesi* Woods¹ (див. рис. 1, 2), *Exogyra arduennensis* d'Orbigny (див. рис. 3), *Pecten gaultinus* Woods (див. рис. 4), *Pervinguieria* ex gr. *inflata* Sow. (див. рис. 5, 6).

Всі ці форми безсумнівно є характерними для верхньоальбського горизонту нижньої крейди. В зв'язку з цим слід зазначити, що в списках фауни крейдових відкладів Г. А. Радкевича відсутні типові форми, посилаючись на які можна було б робити висновок про належність цих відкладів до нижньокрейдового віку.

Знаходження названої фауни в крейдовій товщі району Канівських дислокацій дозволяє твердити, що товща порід, літологічно представлена пісками і пісковиками і яка раніше відносилась до сеноману, в дійсності відноситься до верхнього альбу. Ми маємо переконливі фауністичні підтвердження того, що в альбський час в районі Канівських дислокацій існував морський басейн.

Наші висновки збігаються з висновками О. К. Каптаренко-Черноусової, яка на основі мікрофауни вважає, що в районі Канівських дислокацій присутня нижня крейда, але знайдена макрофауна, про яку згадано вище, свідчить про певний горизонт нижньої крейди, а саме про верхній альб.

Отже, дані макрофауни і мікрофауни безперечно дають підставу виділяти новий стратиграфічний горизонт з нижньої крейди — *верхньоальбський* — району Канівських дислокацій.

Детальний опис знайденої верхньоальбської макрофауни дамо в наступному.

Краткое содержание

Район Каневских дислокаций расположен на восточном склоне Азово-Подольского кристаллического массива. Такое расположение района Каневских дислокаций нашло свое отражение в его тектонической природе, в строении, мощности и литологическом характере осадочных образований.

Меловые отложения района Каневских дислокаций имеют довольно широкое распространение. Они встречаются в естественных обнажениях, а также пройдены буровыми скважинами. К. М. Теофилактов, А. Д. Карицкий, Г. А. Радкевич относят эти образования к сеноману.

К сеноману относят меловые отложения также и В. В. Резниченко (1928), Б. Г. Бондарчук (1917), В. И. Славин (1954), Н. Ф. Балуховский (1947) в меловых отложениях выделяет сеноман-альбский горизонт на основании литологического состава пород и фауны (*Exogyra copica*)².

Наличие нижнемеловых отложений в пределах южной части района доказано О. К. Каптаренко-Черноусовой на основании микропалеонтологических данных.

Нижнемеловые отложения, по нашим данным, распространены в южной части района. Они обнаружены в естественных обнажениях Марьиного оврага, Меланчиного потока, Холодного оврага и др.

Нижняя часть данного горизонта представлена песками плотными, желтовато-зеленоватыми с обломками фауны очень плохой сохранности. Верхний горизонт представлен песками серо-зелеными, с прослоями плотного песчаника (местами рыхлого) общей мощностью около 19 м.

Среди наших сборов фауны оказались такие формы, которые ранее были неизвестны для Каневского района: *Lucina* (*Phaeoides*) *downesi* Woods., *Exogyra arduennensis* d'Orbigny, *Pecten gaultinus* Woods, *Pervinguieria* ex gr. *inflata* Sow.

¹ При контрольному огляді у ВСЕГІ проф. В. П. Ренгартеном, Т. О. Мордвілко підтвердилась належність цієї фауни до верхнього альбу. Амоніт визначений М. П. Лу-повим.

² *Exogyra copica* не являється керівною для сеномана і може зустрічатися в мелових відкладеннях від баррема до сеномана включительно.

Все эти формы бесспорно являются характерными для верхнеальбского горизонта нижнего мела.

Факты нахождения перечисленных выше видов в меловой толще района Каневских дислокаций заставляют нас с полной определенностью заключить, что толща пород, литологически представленная песками и песчаниками и ранее относимая к сеноману, представляет новый для Канева стратиграфический горизонт — верхнеальбский. Мы имеем здесь веские фаунистические доказательства того, что в альбское время в Каневском районе существовали морские условия.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук В. Г., Геологічна будова УРСР, «Радянська школа», 1947.
 2. Іванніков О. В., Геоморфологія району Канівських дислокацій. XII наукова сесія КДУ, 1955.
 3. Карицкий А. Д., Геологические исследования, произведенные в 1882—83 годах в Каневском уезде, Киевской губернии. Известия Геолкома, т. I, вып. 4, 1884.
 4. Радкевич Г. А., О фауне меловых отложений Каневского и Черкасского уезда, Киевской губернии. Из минералог. кабин. Института, 1895 г.
 5. Радкевич Г. А., О результатах геологических исследований в окрестностях Канева летом 1896 г. Зап. Киевского об-ва естествоиспытателей, Киев, 1896.
 6. Різниченко В. В., Канівські гори, їх будова, вік та походження. Тр. н.-д. геол. інституту, т. I, вид. 1, 1828.
 7. Феофилакт К. М., О юрских и меловых осадках Киевской губернии. Тр. Ком. при университете, 1871.
-